

A SZEGVÁR-OROMDŰLŐI KORA AVARKORI TEMETŐ 1. SÍRJA

LŐRINCZY GÁBOR
(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

A Csongrád megyei Szegvár község belterületétől keletre, a környezetéből 3-4 méterre kiemelkedő, eredetileg mintegy 2 km hosszú és kb. 100 méter széles homokvonulat húzódik. Az idők során ennek már több szakaszát homokbányászással megsemmisítették. A helyi Puskin Tsz 1980 márciusában egy újabb felületen kezdett homokkitermelést előkészítő humusztalanításba. E munkák során sírok kerültek elő, melyek közül itt az 1. sírt ismertetem és a terjedelmi megkötések miatt csupán néhány, e temetkezéshez kapcsolódó, témakört tárgyalok.¹

Az első leletmentést követően az évek során a folyamatos homokbányászást megelőzően folytattunk a területen leletmentést. Az elmúlt 10 év alatt közel 300 kora avar temetkezést tártunk fel. Bár az 1. sír leletegyüttesével megegyező leletanyag az újonnan feltárt sírokból nem került elő, az ott megfigyelt temetkezési szokás – *a részleges állattemetkezés* – jellemző az egész eddig feltárt temetőrészletre.

1. sír: A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör *háromrtegű temetkezést* tartalmazott. A jelentkezési szinten a sírfolt hossza 243 cm, szélessége pedig 60 cm volt. Az ÉK-DNy-i sírfolt közepe táján egy – a szkréperláda által – kettényesett *marhakoponya* alsó fele és a mellső két lábsont volt kibontható (I.t.1.). A földgyalu nyomsvájában, a sírtól mintegy 30 m-re megtaláltuk a minden valószínűség szerint ehhez a temetkezéshez tartozó másik két láb csonttöredékeit. A nyesett felszíntől mintegy 20 cm mélyen a sír két hosszoldala 8-10 cm-re bemélyedt. A marhabőrös temetkezés fektetési szintje alatt kb. 40 cm-re egy *ló* koponyája és lábsontjai kerültek elő. A ló fektetési szintjén a sírgödör kiszélesedett 75-80 cm-re. Tájolása megegyezett a felette előkerült marhatemetkezéssel; a ló koponyája a sír keleti végében északkelet felé fektült. A mellső két láb csontjai az anatómiai rendnek megfelelően patával északkeleti, a hátsó láb csontjai a sír déli végében egymással párhuzamosan, a jobb patával délnyugati, míg a bal északkeleti irányba fektült. Ezen a szinten kerültek elő egy részleges *juhtemetkezés*re utaló lábsontok is. (I.t. 2.)

A sírgödör alján, az eredeti felszíntől kb. 130 cm mélyen és a részleges lótemetkezés alatt kb. 30 cm-re egy azzal megegyező tájolású, háton fekvő, nyújtott helyzetű 16-18 év körüli, a morfológiai jegyek alapján mongoloidnak meghatározható nő váza fektült.² A sír szélessége az emberi váz szintjén 55-60 cm-re szűkült össze. A jó megtartású, *enyhén torzított koponya* észak-déli irányba kissé elfordult. A homlokcsont bal oldalán 3 cm hosszú, háromszög alakú törés volt. A felkar a lapockacsonton, az alkarcsont szorosan a medencecsont mellett fektült. Jobb alkarja el volt törve. A két lábfej egyenesen nyújtva helyezkedett el. A lába előtt, a sír DNy-i végében a sírfenéken egy *juh* koponyája és lábsontjai kerültek elő. Az emberi váz hosszúcsontjain barna elszíneződést figyeltünk meg. Az állkapocs ívét követve a mellkason 4 cm-es sávban

¹ A sírt és az előkerült leletanyagot közvetlenül a feltárást követően 1980. szeptemberében a kecskeméti konferencián mutattam be. Azóta az alábbi publikációk foglalkoztak a sír egyes tárgyival. Rég. Füzet. 1982.72., Bóna István 1982-83.97. Bálint Csanád 1983.121. Kürti Béla 1983. 178., 187., Awarén 1985. 27-28. Somogyi Péter 1987.131.

² Az embertani meghatározásért Marcsik Antóniának mondok köszönetet.

szerves anyagra utaló elszíneződést észleltünk. Hasonló elszíneződést dokumentáltunk a bokák környékén is. Az emberi váz szintjét, különösen a mellkast és a bokák környékét állatjártatok erősen bolygatták. (I. t. 4.)

A lótemetkezés mellékletei:

1. Vas csikószabla a ló szájából. A két szélső karika bronzból készült, rajtuk egy-egy bronz szíjszorító. A két rövidebb oldalán félkörívesen záródó téglalap metszetű zabla ép felének külső hossza 7,4 cm. Két végének visszahajlításával kialakított karikaközpontjainak távolsága 4,9 cm. A bal bronzkarika vastagsága 0,6 cm, külső átmérője 4,2 cm. Két diagonális pontján lényegesen eltérő mértékben kopott meg. A jobb zabla-karika vastagsága 0,7 cm, külső átmérője 4 cm. Robusztusabb mint a párja, de ezen kopásnyom nincs. A stilizált lófej alakú szíjszorító felerősítését három szegecs teszi lehetővé. Hossza 4,1 cm, legnagyobb szélessége 1,4 cm. Szárainak egymástól mért távolsága 0,4 cm. (II. t. 1.) 2. Ovális vaskarika a bal zablakarika mellől. Belső átmérője 1,2 cm. (II. t. 4.) 3. Tíz darab félgömb fejű öntött bronzpityke a ló orrán és koponyájának két oldalán szimmetrikusan elhelyezve. Átmérőjük 1,1 cm, magasságuk a szegecsekkel együtt 1,0 cm. (II. t. 2.) 4. Két darab bronzból öntött és aranyozott, kereszt alakú szíjelosztó a lókoponya két oldalán a homlokai részen. Geometrikus mintájukat öntés után véséssel tették hangsúlyossá. A felszerelésükhöz szükséges szegecs számára a száruk végeibe 3-3 lyukat fúrtak. A száruk középső furatát nem használták, az itt lévő szegecsket hátulról elverték. H: 5,6 cm, Sz: 1,4-1,5 cm, V: 0,3 cm. (II. t. 5.) 5. Bronzból öntött un. pajzsvíves csat a lókoponya mögött. A szíjra a felerősítést a két helyen átlukasztott bronzlemez tette lehetővé. A csatkegylé belső szélessége 1,4 cm. (II. t. 3.) 6. Kacsacsőr alakú öntött bronz szíjvég a csat mögül a ló két mellső lábcsontja között. H: 4,2 cm, Sz: 1,2 cm, V: 0,3 cm. (II. t. 6.) 7. Faragott csontcsat a bal hátsó patától északra. Síkja a sír aljával kb. 45 fokos szöget zárt be. H: 6,1 cm, a csatfej Sz: 3,6 cm, belső nyílása: 2,1 cm, szárának nyílásszélessége: 1,7 cm. (II. t. 8.) 8. Csontkegylének meghatározható faragott csonttárgy a bal lábszárcsonttól nyugatra a csontcsat mellől, homorú oldalával felfele. Belső Sz: 1,2 cm, V: 1,0-1,2 cm. (II. t. 7.) A mellső lábcsontok környékén sírbontás közben ezüstlemez töredékek kerültek elő, melyek a halott mellékleteinek bizonyultak.

A női váz mellékletei:

1. A sír északi sarkából egy kézzel formált, barnás-fekete foltos, elnagyoltan simított felületű, kavicssal soványított és gyengén kiégett, enyhén kihajló peremű edény. M: 16 cm, pá: 8 cm, fá: 7,9 cm. (V. t. 6.) 2. Az állkapocs jobb sarka alól egy ferdén lefele álló vascsipesz került elő. H: 4,8 cm, Sz: 1,2 cm. (IV. t. 1.) 3. A jobb csecsnülvány alatt egy kisméretű, apró granulákkal díszített gúla csüngős aranyfülbevaló került elő, csonka gömbcsüngővel. M: 3,2 cm. Rosszezüstből készült, ovális karikájának belső átmérője: 1,7 cm. (III. t. 4.) 4. Ezüstfülbevaló négy apró granulációból álló csüngővel a koponya alól. M: 1,5 cm. (III. t. 3.) 5. Ovális alakú, lila üvegbetétes, granulációval és kalászmintával díszített medaillon a jobb kulcsont alól. Függesz- töfülei töredékesek. M: 2,7 cm, Sz: 2,6 cm. (III. t. 6.) Hátsó lemezéhez tapadva világosbarna színű bőrm- aradvány(?) került elő. (IV. t. 2.) 6. Ovális, sérült felületű üvegbetétes medaillon a jobb kulcsont és a gerinc találkozásánál. Az üvegbetétet apró granulátumokból kialakított, lecsüngő háromszögek veszik körbe. Függesz- töfülei töredékesek. M: 3,2 cm, Sz: 2,4 cm. (III. t. 8.) 7. Ovális, zöld üvegbetétes, granulációval és tekercselt dróttal díszített medaillon az előbbi mellől, a felszereléséhez szükséges fülek nélkül. M: 2,6 cm, Sz: 2,1 cm. (III. t. 7.) 8. Az 5. számúval megegyező medaillon az állcsüctől számított negyedik csigolya bal oldala melletti borda alól. Függesz- töfüle töredékes, az alsó ép. Kőbetete tönkrement. M: 2,7 cm, Sz: 2,1 cm. (III. t. 9.) 9. Három borostyángöngy a bal kulcsont mögül, egy pedig a jobb combcsont felső vége föl- ül. (III. t. 1.) 10. Három kisméretű pasztyagöngy a koponya bal oldala mellől, négy hasonló az állcsücs környékéről, egy pedig bontás közben került elő. (III. t. 2.) 11. Négy darab hurkos végű, hullámosra hajlí- tott bronzhuzal. Egy darab az áll alól, kettő a 6. és a 7. számú medaillonok előtt került elő. (III. t. 5.) 12. Préselt kerek peremes ezüstlemez a gerincoszlop mellől. Átmérője 0,9 cm. Az előzőhöz hasonló, közepén lyukas ezüstlemez a jobb kulcsont alól. Átmérője: 0,8 cm. A bontás közben előkerült töredékekből még két hasonló lemezre lehet következtetni, amiből az egyik valószínűleg peremes volt. (IV. t. 3.) 13. Granu- lációt és irdalt drótot utánzó, közepén üvegbetéttel díszített, préselt aranyozott elektronkorong a jobb mellkas közepéről. Átmérője: 5,8 cm. (III. t. 10.) Alóla került elő az ezüstlemezről kialakított hátlapja. Át- mérője: 5,8 cm. A hátlapot két helyen átlukasztották. (III. t. 12.) A hátlap töredékeivel együtt került elő egy ezüstlemezről hajlított, túszerkezetre utaló lemezke. (III. t. 13.) 14. Az előbbivel megegyező korong tö- redékes állapotban az ép mellől. E korong töredékei kerültek elő egy hurkos végű bronzhuzallal együtt egy állatjártatból. Átmérője: 5,8 cm. (III. t. 11.) Az előkerült töredékekből összeállíthatók e korong hátsó

ezüstlapjának részletei. (III. t. 14.) 15. *Vascsat* a medencéből a jobb szeméremcsont alól, peckével lefele. H: 4 cm, Sz: 3 cm. (IV. t. 4.) 16. Öntött *bronzcsat* vaspecekkel a bal kézcsontok alól, külső oldalával lefele. A bordázott csatfej a lábak irányában feküdt. H: 2,9 cm. (IV. t. 5.) 17. Bronzhuzalból hajlított téglalap alakú *csatfej* és a hozzá tartozó lemezes csattest töredékei a bal lábszárcsont alsó vége felett. (IV. t. 12.) 18. Töredékes préselt, ún. *halfarkas ezüstlemez* a bal bokacsont külső oldala mellől. H: 3,3 cm. (IV. t. 9.) 19. *Ezüstlemez* töredékek a bal bokacsontok alól. 20. Bronz *felszerelőpánt* töredékei a bal lábközépcsontok belső oldala mellől. (IV. t. 7.) 21. Észak-déli irányban fekvő bronz *felszerelő huzal* a bal bokacsont alól, szegecsel felével lefelé. H: 3,8 cm. (IV. t. 11.) 22. Bronzhuzalból hajlított téglalap alakú *csatfej* és lemezes csatteste *felszerelőpántjával* együtt a jobb lábszárcsont alsó vége felett. H: 2,7 cm, Sz: 1,7 cm. (V. t. 7.) 23. Préselt *halfarkas ezüstveret* a jobb bokacsont alól. H: 3,0 cm, Sz: 1,7 cm. (V. t. 2.) 24. Pont-vonással díszített, szimmetrikus préselt *ezüstveret* a jobb bokacsont külső oldala mellől, *felszerelő bronzlemezzel* együtt. H: 4,0 cm, Sz: 1,2 cm. (v. t. 1.) 25. Préselt *ezüstveret* töredékei a jobb bokacsont mellől. (V. t. 3.) 26. Háromágú, szegecsekkel ellátott *bronzlemez* a jobb bokacsont külső oldala alól. (V.t.4.) 27. Két bronzpántból V alakban összeszegecselt *felszerelőpánt* a jobb bokacsont belső oldala mellől. (V. t.5.) 28. Préselt *ezüstlemezek* töredékei a sír betöltéséből. 29. Vörös színű *orsókarika* a juhkoponya és az emberi lábcsonatok között. Átmérője: 3,4 cm, V: 0,9 cm. (IV.t.6.) 30. Kisméretű, töredékes kétoldalas *csontfésű* a juhkoponya alól. H: 5 cm, Sz: 3,2 cm. (IV. t. 8.)³

Az előbbieken ismertetett sír háromrétegű temetkezést tartalmazott. Mai ismereteink szerint ez a rítus – amennyiben önálló rítusként kell értelmeznünk – a kárpát-medencei kora avar korból egyetlen analógiával rendelkezik. A nemrég közzétett *Ártánd F 142/1* lelőhelyű kora avar sírban az emberi váz felett felszerszámozott lovat temettek el részlegesen, e felett pedig két melléklet nélküli részlegesen eltemetett ló maradványai kerültek elő.⁴ Nem kizárt, hogy a régi feltárásokon akadtak már ilyen temetkezésre, de részletes dokumentáció és megfigyelés hiányában, a szűkszavú jelentésekre, illetve publikációkra támaszkodva ma már ezeket nem lehet pontosan rekonstruálni. Említhető például a *Tiszavasvári-Koldusdombon* feltárt kora avar temetőrészlet néhány sírja, ahol – ha nem is háromrétegű temetkezések – részleges ló-, marha és juhtemetkezések kerültek elő. Az ásató és publikáló Csallány Dezső csupán azt regisztrálta, hogy a sírok földjében állatkoponyák, lábcsonatok és hasogatott állatcsontok kerültek elő.⁵ A szegvári sír esetében a lótemetkezés fölött 40 cm-rel a – feltehetően összegöngyölt – marhabőr eltemetésének, a koponya és lábcsonatokkal együtt, nem tulajdoníthatunk nagyobb jelentőséget az eddig ismert kis esetszám miatt. Feltételezhetjük, hogy a részleges állattemetkezésnek ez egy egyedi megnyilvánulása. Nem zárható ki, hogy a felső szinten előkerült állatbőr maradványait utólag, bizonyos idő elteltével ásták a sírba. Ennek ellentmondani látszik, hogy a viszonylag szűknek mondható sírgödör (60 cm) közepén kerültek elő a marhatemetkezés maradványai és a későbbi beásásnak semmi nyomát nem találtuk, nem sértették meg a szabályos sírgödör oldalait.

A szegvári sírt nem aknasírnak tartom, hanem ún. „fülesírnek”. Erre utal, hogy a marhatemetkezés szintjén és a legalján a sír szélessége 55-60 cm volt, míg a lótemetkezésnél kiszélesedett és elérte a 75-80 cm szélességet. Az 1. sír feltárását követően az évek során több sírnál sikerült ezt a sírformát megfigyelnünk és dokumentálnunk. Ezek alapján valószínűsíthető, hogy az 1. sírban a koporsóban eltemetett fiatal nő fölé a

³ A sír leletanyaga a szentesi Koszta József Múzeumban található 81.1.1-42. ltsz. alatt. Az anyag restaurálását és a táblarajzokat Szőke Ágnes restaurátornak a tpusztáblákat Vidovics Teréznek köszönöm.

⁴ Mesterházy Károly 1987.

⁵ Csallány Dezső 1958. 51-59.

sír két hosszoldalába vájt mélyedésbe keresztben deszkákat fektettek. Erre helyezték a nyüzött ló és juhbőrt, majd ezek behantolása után az összegöngyölt marhabőrt.

A részleges állattemetkezésekről

Az elmúlt évtizedben több, nagyobb lélegzetű publikáció foglalkozott az avar részleges ló-, illetve állattemetkezésekkel. Bóna István áttekintve az addigi szakirodalmat és kiegészítve Kiss Attila gyűjtését az alábbi megállapításra jutott. A részleges lótemetkezés szokása aligha származhat Közép- vagy Belső-Ázsiából. Vagy gazdasági kényszer hatására a Kárpát-medencében alakul ki ez a rítus, vagy valamelyik csatlakozott néptől, pl. a kutriguroktól, az utiguroktól vagy a szaraguroktól veszi át az avarság, mivel e temetkezési szokás nem állt távol az avarság hitvilágától. Véleménye szerint e részleges lótemetkezés nem volt számottevő, s idővel el is halt.⁶ Tomka Péter egy 10. századi nyüzött marhabőrös temetkezés kapcsán áttekintette és összegezte az avar kori részleges marha- ill. juhtemetkezések tanulságait. Véleménye szerint e temetkezési szokás az egész avar területet tekintve szórványos és az egyes temetőben is ritka. Kiegészítette és módosította Szőke Béla Miklós anyaggyűjtését. Elfogadta az általa felállított fejlődési sort (egész állat – részleges állattemetkezés – koponya temetés – csonkolt koponyarészes temetés) de következtetéseivel nem mindenben értett egyet. Tomka P. az ellenőrizhető adatokra támaszkodva megállapította, hogy az állatkoponyás temetkezések csak közép- és késő avar környezetben kerülnek elő. Szerinte a rituálisan eltemetett szarvasmarha és juh többet jelentett egyszerű húsételnél, nem halotti útravaló volt, hanem halotti áldozat. Így értelmezi a sopronkőhidai típusú temetkezéseket is, mivel a pitteni XXIII. sírban a szarvasmarha farokcsigolyái is előkerültek. A részleges marha- és juhtemetkezések az előkelőbb lóáldozatot helyettesíthették. Kivételt képeznek a férfiak lovas temetkezései, ahol járulékos szerepük van. Nem foglalt állást e szokás lehetséges származási helyéről, hanem gondolati háttérét, hitvilági értelmezését fogalmazta meg.⁷

A témakörhöz, a részleges lovastemetkezés eredetéhez ezt követően Somogyi Péter szolt hozzá a maszkos vereteket tárgyaló tanulmányában. Az általa összegyűjtött lelőhelyek tanúsága alapján megállapította, hogy ez a temetkezési rítus, amely idegen a belső-ázsiai avarságtól, a 6. században a délorosz sztyeppén alakult ki. A bizánci források e területen, a Fekete-tengertől északra a kutrigurokat említik, ezért Somogyi P. e temetkezési formát hozzájuk köti.⁸

Két részleges lovastemetkezés ismertetése és értékelése során Mesterházy Károly állította össze a kárpát-medencei részleges lovassírok jegyzékét. Ez alapján megállapítja, hogy azok zöme a Tiszántúlon került elő. Az újonnan előkerült temetkezések megerősítik Kiss Attila és Bóna István megfigyelését, döntő többségük a kora avar korból származik. Mesterházy Károly szerint a kárpát-medencei kora avarok Kazahsz-

⁶ Bóna István 1979.18-22.

⁷ T.Szőnyi Eszter – Tomka Péter 1985. 111-115.

⁸ Somogyi Péter 1987.

tán iráni népességétől – akár csatlakozott, akár meghódított elemektől – vehették át e temetkezési szokást.⁹

Legutóbb Bóna István foglalkozott a részleges lovastemetkezések eredetével. Az 1970-es évek második felében ÉK-Kazahsztán területén, a barabai sztyeppén több helyszínen előkerült részleges lovastemetkezések alapján bizonyítottak látja e rítus ázsiai eredetét.¹⁰

Áttekintve az elmúlt 10 évben közzétett publikációkat szükséges és hasznos lenne azokat tételesen megtárgyalni.¹¹ Jelen esetben egy olyan megfigyelést ismertetek, amely – véleményem szerint – jobban elősegíti e temetkezési forma értékelését.

A kárpát-medencei kora avar részleges lovastemetkezések legutóbbi összeállításakor, Mesterházy Károly 30 lelőhelyet tudott felsorolni. Ma már mintegy 35 különböző lelőhelyről ismerünk ilyen típusú temetkezéseket. Ez a szám minden bizonnyal az idők során bővülni fog. Lényegesnek tűnik, hogy az eddig ismertté vált lelőhelyek közül hat esetben az egész temetőre, temetőrészletre jellemző a részleges állattemetkezés, s nem csupán 1-1 sírban fordult elő. Jó példa erre a már említett tiszavasvári-koldusdombi temetőrészlet. Az itt feltárt 23 sír közül a kutatók – Kiss A., Bóna I., Mesterházy K. – a 21. sírt tárgyalták a benne előkerült két részleges lótemetkezés kapcsán. A temetőrészletre valójában Csallány Dezső összegzése a jellemző. „A temetőben ló- és birkamaradványok szép számmal fordulnak elő: az 1., 2., 3., 4., 8., 12., 17., 18., 19., 21. és 23. sírban. De nem teljes csontvázakat találunk, hanem a halotti tor maradványait, löfejet, lábszárakat a patával együtt, még abban az esetben is, ha ezzel zabla, lószerszám, kengyelvasak is vannak. A 8. és a 21. sírban két lókoponya is volt, ezek nomadizáló népre jellemző csontmellékletek.”¹² Ásatási dokumentáció hiányában ma már nem dönthető el, hogy a sírokban a temetéskor hogyan helyezték el az állatbőröket. Csupán feltételezhető, hogy valójában itt is mindegyik sírból részleges állattemetkezések kerültek elő. A sírleírások, megfigyelések hiányosságai miatt nem tudta sem Szőke B.M. sem pedig Tomka P. értékelni az itt előkerült állattemetkezési sírokat. A koldusdombi nyúzott állattemetkezések létét valószínűsíti az 1981-ben feltárt 24. sír.¹³ A kirabolt gyermekváz felett egy részleges lótemetkezés, a gyermek lábai előtt pedig egy összegöngyölt juhbőrre utaló koponya és a négy lábcsontról maradványai kerültek elő.

Hogy a különböző állatok – ló-, marha-, juh- és kecske – részleges temetésének értelmezését és történeti értékelésüket nem lehet egymástól elválasztani, azt ma már számtalan eset igazolja. Az itt bemutatott szegvári síron kívül, ahol a láb előtt összegöngyölt juhbőrre utaló koponya és lábcsontról, az elhúnyt fölött kiterített ló bőr, felette pedig valószínűleg összehajtogatott marhabőrre utaló koponya és lábcsontról együtt kerültek elő, említhető a koldusdombi 24. sír, de feltételezhetően ide sorolható a töb-

---

⁹ Mesterházy Károly 1987.

¹⁰ Bóna István 1990.

¹¹ A részleges állattemetkezésekről egy, a Com.Arch.Hung. legközelebbi kötetében leadandó, a szegvári temetőről készülő előzetes közleménybe szeretnék részletesen írni.

¹² Csallány Dezső 1958.69.

¹³ Rég.Füz. 1983.68.

bi temetkezés is, a szentes-derekegyházi¹⁴ sír, a mór-akasztódombi 21. és 22. sír¹⁵, a Szekszárd-Bogyiszlói úti részleges ló-, marha- és juhtemetkezéseket tartalmazó sírok¹⁶, a szegvár-sápoldali sír¹⁷, hogy csak a viszonylag jól dokumentált kora avar temetők néhány sírját említsem.

A Kárpát-medence kora avar temetőiben előkerült különféle részleges állattemetkezések együttes értékelését nemcsak az azonos temetőben, ill. sírban való közös előfordulás teszi szükségessé, hanem az is, hogy azokat *azonos gyakorlattal nyúzták meg*. És ez egyben megkülönbözteti ezeket pl. a 10. századi magyarság gyakorlatától éppúgy, mint a 9-10. századi kelet-európai részleges lovastemetkezéseket gyakorló más népcsoportoktól. A korai avaroknál a részleges állattemetkezések *csonkolt változata* figyelhető meg, ami azt jelenti, hogy a nyúzás során a bőrt a lábszárakról nem fejtik le az izületnél, hanem a *négy lábszárát ferdén elvágják*. *Ezt a csonkolt változatot figyelhetjük meg minden kora avar jól dokumentált részleges állattemetkezés esetében*. E megfigyelés helyességét a további kutatások igazolhatják csak, mivel az ismert 35 korai avar részleges állattemetkezést tartalmazó lelőhelyről alig néhány sírről rendelkezünk ilyen szempontból értékelhető képi dokumentációval, többségükről csupán pontatlan leírásokkal.

Áttekintve a korabeli kelet-európai és ázsiai lehetséges előzményeket a rítus eredetének felderítése érdekében, hasonló nehézségekkel találkozunk. A számításba vehető temetkezések döntő többségéről¹⁸ a publikációk nem közölnek értékelhető illusztrációt, így ma még az összehasonlítás bizonytalan. A részleges állattemetkezés csonkolt változatának meglétét jól illusztrálja a 6. századra keltezhető, a berezsnovkai¹⁹ és a sivasskojei²⁰ sír.

Amennyire a rablás ellenére megállapítható, a barabai sztyeppéről nemrég közölt temetkezések alapján ÉK-Kazahsztán területén mindkét nyúzási módot a csonkolást és az izületnél lefejtett megoldást is ismerték.²¹ E temetkezéseket nem vehetjük figyelembe a kárpát-medencei kora avar részleges állattemetkezések eredetét keresve, mivel az itt előkerült jól keltezhető leletanyag a 6. századnál későbbinek tűnik.

A korábbi szórványos előfordulása²² után a 6. századi délorosz sztyeppén válik régészeti megfoghatóvá és „láthatóvá”. Ezt kell figyelembe vennünk a kárpát-medencei 6-7. századi temetkezések eredetének keresésénél. Erre a területre utalnak a szegvári 1. sír halottjának mellékletei is.

---

¹⁴ Csallány Gábor 1939.

¹⁵ Török Gyula 1954.

¹⁶ Rosner Gyula 1975-76.

¹⁷ Bóna István 1979. Az itt közölt sírrajz rekonstrukció, ezért ilyen szempontból nem mérvadó.

¹⁸ Legutóbbi összeállítását lásd Somogyi Péter 1987.139-145.

¹⁹ Sinicyan I.V. 1959.

²⁰ Kubysev I.A. 1980. A sírrajzot Szentpétery József szívességéből ismerem.

²¹ Derevjanko E.I. 1988.

²² Tomka Péter 1986.41.

A részleges lótemetkezés mellékletei:

Amíg az előbbieken ismertetett részleges ló-, ill. állattemetkezés a kárpát-medencei kora avarkori temetkezési rítus részét képezi, addig a lóbőrös temetkezés *fej-kantárjának veretei és szerkezete, külön-külön és együttesen is teljesen idegen a kora avarkori tárgyi hagyatékban.*

A kereszt alakú szíjelosztó pontos párhuzama nem ismert. A rojtosvégű, általánosnak tekinthető préselt veretek mellett ismerünk kereszt alakú szíjelosztó díszeket, ill. azok préselőmintáit a 6-7. századból, de ezek – Gyulafehérvár²³, Kunszentmárton²⁴, Fónlak²⁵ – közelebb állnak és szervesen illeszkednek a közismert avar leletanyaghoz. A szegvári szíjdíszek közvetlen analógiái a 6. század első felére keltezhető veszkényi langobárd lószerszám szíjelosztói.²⁶ A technikailag magasabb szintű, művészi kivitelű darabok ornamentikája teljesen elűt a jóval egyszerűbb szegvári példányoktól. A veszkényi szíjdíszek párhuzama a Sziszek térségében, a Száva medréből előkerült²⁷, valamint Ljubljana külterületén feltárt 5-6. századi gót temető 40. sírjából közzétett²⁸, feltehetően hasonló funkciójú kereszt alakú veret. Ezek a töredékes példányok arányukban és díszítésükben valamelyest különböznek a szegvári daraboktól. Előkerülésük valószínűsíti, hogy a lószerszám fémveretekkel történő díszítése és használata általános lehetett a Kárpát-medence 6. századi germán népeinél.

Korábbi, hasonló formájú és funkciójú szíjelosztók lemezes, kőberakásos kivitelben ismeretesek az 5. századi kelet-európai és kárpát-medencei leletanyagból.²⁹ A két eltérő korú leletcsoportot a kereszt alakú szíjdíszeken kívül összekapcsolja még a bronz zablakarika és a szíjszorítók használata is. A szegvári szíjelosztó felületét díszítő rácsmintának szinte tökéletes analógiáját találjuk a British Múzeumban őrzött, magyarországi eredetű maszkos fibula töredékén.³⁰ Díszítésbeli hasonlóságon túl megegyeznek abban is, hogy mindkettőt bronzból öntötték és felületüket aranyozták. A felület ékvéséses „rácsmintás” díszítését fedezhetjük fel a Szuuk-Szu-i temetőből közzétett két sasos csat nyakán.³¹ Ha a rajzon alapuló megfigyelésünk helyes, az 56. sírban az egyik csattal előkerült I. Justin és I. Justinian érmei e mintának a megjelenését a 6. század közepére keltezi.

A szíjelosztók felületét díszítő rácsminta első látásra idegennek tűnik a korai avar emlékanyagtól. Mégis, e motívum felfedezhető több-kevesebb megfeleléssel a Győr-Téglavető dűlő 43. sírjának nagyszíjvégén³², Környe 99. sír kisszíjvégein³³, a kunszent-

²³ Bóna István 1986.168.

²⁴ Csallány Dezső 1933. II.t.3.

²⁵ Fettich Nándor 1926. IV.t.17., V.45.

²⁶ Bóna István 1974.76.kép

²⁷ Werner, J. 1962.101.

²⁸ Slabe, M. 1973. 330. II.t.4.

²⁹ Legutóbbi összeállításukat lásd Tomka Péter 1986.

³⁰ Csallány Dezső 1961.245.,CCLXXII.t.

³¹ Rusu, M. 1959.

³² Fettich Nándor 1943. XVII.t.

³³ Salamon Ágnes-Erdélyi István 1971. 94.

mártoni egyik préselemre³⁴, és a gerlai sírok szíjvégein³⁵, hogy csak a viszonylag pontosabb, szűkebb értelemben vett párhuzamokat említssem. A minta előképeit nehéz meghatározni. Bizonyára számításba kell vennünk az ékvésésen kívül a fa- és csontfaragást és nem utolsósorban az ékkőberakásos technika e mintával megegyező példányaikat.³⁶

A már említett bronz zablakarika és szíjszorító használata idegen az avar régészeti hagyatékban. Hasonló zablát találunk a veszkényi leletben és hasonló szíjszorítót az apahidai II. sírban.³⁷ A fejkantárt záró ún. pajzstövises csat és a kacsacsőr alakú szíjvég általános a 6-7. századi germán leletanyagban. A szegvári példányok készítése a 6. század első felére valószínűsíthető. E tárgytipusok legkeletibb előfordulása a Tisza-vidék és Erdély, a gepidák szállásterülete.³⁸ A csat és a szíjvég helyzete azt jelzi, hogy a fejkantár szíjzatát hátul, a ló nyakán kapcsolták össze. Ez a felszerszámozási mód idegen az avarság lovaskultúrájától, mivel a fejkantár mindennapi használatát nehezíti teszi.

Az itt bemutatott lószerszámvereteket minden valószínűség szerint a 6. század közepes harmadában gepida ötvös készítette, feltehetően a Kárpát-medence keleti felében vagy Erdélyben. A szegvári avarokhoz zsákmányként kerülhetett.

A fejkantár egyetlen keleti eredetű tárgya a zabla bal szára mellett előkerült vas-karika. Ez a – gyakran figyelemre se méltatott jelentéktelen – vastárgy a vezetőszerű és a zabla kapcsolatát biztosította.

A sírból előkerült csontkengyel eddigi ismereteink szerint párhuzam nélküli. A fülkiképzésnek fém analógiái – az ún. hosszúfülű kengyelek – éppúgy, mint a mellette talált, magas mesterségbeli tudásra valló faragott csontcsat a kora avarok keletéről hozott hagyatékának részét képezi. Feltételezhető mindkét darabról, hogy a temetés előtt készülhetett, ha nem is közvetlenül a temetési szertartásra, mivel a használatra utaló kopásnyom egyik darabnál sem fedezhető fel.

Az ovális kőbetétes medaillonok

A négy darabból álló csüngőkészlet értelmezése a sír állatjáratokkal történt bolygatása miatt több problémát vet fel. Minden bizonnyal igaza van Garam Évának, aki egy nyakláncot feltételez.³⁹ A medaillonok eredeti funkciója – ismerve a michaelsfeldi nyakláncot⁴⁰ – ez lehetett. Elgondolkodtató az a tény, hogy a szegvári csüngők füle tö-

³⁴ Csallány Dezső 1933. I.t.20.

³⁵ Kürti Béla 1984-88.83.

³⁶ A figyelembe vehető párhuzamok közül említhető a nemrég közzétett pannonthalmi kard ellenzőjének a díszítése. Tomka Péter 1986.442.

³⁷ Bóna István 1974.77.; Horedt, K-Protase, D 1972.185.

³⁸ A pajzstövises csat felszerelő lemeze idegen, párhuzam nélküli. A kacsacsőr alakú szíjvég jó analógiái: Mezőbánd XXIX.sír: Kovács István 1913., Szentcsanakhegy 84. sír: Csallány Dezső 1961., Marosveresmart; Csallány 1961. CCXXXV.25. A falgömbfejű díszszögek analógiája Mezőbánd X.sír: Kovács István 1913, 17.kép.14.

³⁹ Bóna István 1982-83. 97.

⁴⁰ Kropotkin V.V. 1962. 14.

redékes, sérült, amit magyarázhat a rágcsálók bolygatása, másrészt az alsó csüngők hiánya, melyek egykori létére az alsó, töredékes fülek utalnak. Ez igen megkérdőjelezi annak a valószínűségét, hogy a sírba eredeti állapotában – nyakláncként – kerültek a medaillonok.

Magyarázatként felmerülhet annak a lehetősége is, hogy a négy bronzhuzal a csüngők felerősítésére szolgált, bár erre utaló egyértelmű forrasztás nyomokat a hátlapokon nem találtunk. A legvalószínűbbnek azt tartom, hogy 1-1 bronzhuzal a két-két kisméretű, kerek ezüstlemezekkel (IV. t. 3.) összedolgozva egy bőrpánt összekapcsolására szolgált, amelyre a medaillonokat felvarrták. Talán ennek a bizonyítéka az 5. számú csüngő hátlapjára tapadt, szerencsésen megmaradt bőrmaradvány (?). A másik két bronzdrótot valószínűleg a két mellkorong összekapcsolására használhatták.

A szegvári négy csüngő három különböző típust képvisel. Kettő megegyezik egymással (II. t. 6., 9.), ahol a két granulációsor közé az ötös egy kalászmintás préselt lemezsvot helyezett. Az eddig ismert granulációval díszített medaillonok között ez a típus a legáltalánosabb, a leggyakoribb. Kisebb-nagyobb eltérésekkel ilyen a hajdúszoboszlói⁴¹, a madarai⁴², a michaesfeldi⁴³, a Csmi-i⁴⁴, a kercsi⁴⁵, agafanovi⁴⁶ és egy ismeretlen lelőhelyű példány⁴⁷. Az utóbbi két lelőhelyről származó darabok csak annyiban térnek el a többiektől, hogy egy granulációsorral több veszi körbe a kalászmintás svot. A madarai medaillonok kőbetétjét valójában nem granuláció, hanem azok préselt utánzatai veszik körbe.

A legszebb, apró granulációkból felépített, kifele álló háromszögekkel díszített medaillonhoz (II. t. 8.) hasonló példányok Ufából ismertek.⁴⁸ Az ott előkerült két darab kisméretű csüngő kőbetétjét befelé forduló háromszögek veszik körbe. Ugyanakkor az egyik, nagyméretű medaillonon a szegvárihoz hasonló elrendezésű háromszögek figyelhetők meg.⁴⁹

A negyedik szegvári darabnak (II. t. 7.), melyet két granulációsor közé helyezett tekercselt dróttal díszítettek egyetlen párhuzama Ufából ismert⁵⁰, amennyire a gyenge minőségű fotó alapján megállapítható.

Eddig négy lelőhelyről került elő több darabból álló medaillon készlet. Míg a michaesfeldi és a madarai együttes azonos típusú csüngőkből áll, addig az ufai és a szegvári készletek különbözőekből. Az ufai és az ismeretlen lelőhelyű példányok függesztő füleit is granulációval díszítették. A teljes épségben ránk maradt michaesfeldi medaillonok függesztőfüle bordázott, akárcsak a távoli Talas völgyében előkerült példányé.⁵¹ Kérdés, mi a magyarázata annak, hogy az agafanovi, madarai, kercsi és a hajdúszo-

⁴¹ Fettich Nándor 1937. XXVI.t.1-3.

⁴² Marosi Arnold – Fettich Nándor 1936.57-58.

⁴³ Lásd a 40. j.

⁴⁴ Uvarova P.Sz. 1900. CXXXIV. 1.

⁴⁵ Fettich Nándor 1953. XX.t.9.

⁴⁶ Golgyina, R.D.-Koroleva, O.P.-Makarov, L.D. 1980. 156.

⁴⁷ Otcset 1895.66.

⁴⁸ Ahmerov R.B. 1970. 181.

⁴⁹ ú.o.

⁵⁰ Ahmerov R.B. 1951. 129.

⁵¹ Heikel, J.H. 1918. I.t.19.

boszloi példányoknak a függesztőfülei hiányoznak. A két utóbb említett csüngővel kapcsolatban felmerül az a lehetőség, hogy az előkerüléskor sérültek meg. Az előző kettő esetében ez szinte kizárt, mivel régészeti feltárás során kerültek napfényre. A madarai medaillonok deréktáji előfordulása kizárja a nyaklánc lehetőségét.⁵² Ha övverteként értelmezzük a többi kerek verettel együtt, kérdés, hogyan erősítették fel őket.

Az ovális, kőbetétes medaillonok három, egymástól jól elkülöníthető csoportban kerültek elő. A nyugati csoportot Hajdúszoboszló, Szegvár, Madara, az északit Ufa és Agafanov, a délit a Fekete-tenger északi és keleti partvidékén Kercs, Michaesfeld, Csmi képviseli. Feltehetően ez utóbbi körzetben kell keresnünk készítési helyüket. Minden valószínűség szerint az itteni bizánci műhely/ek/ termékei voltak. Ezt valószínűsítik a michaesfeldi medaillonok hátlapjait díszítő keresztek, valamint a nyaklánc összekapcsolására szolgáló, gyöngykeretbe foglalt I. Justinianus érem is.⁵³ A solidus e tárgyítípust jól keltezi a 6. század harmadik negyedére, második felére. E datálást alátámasztja az agafanovi 81. sír, ahol a medaillonnal együtt igen nagy számú szasszanida ezüstérem került elő. A legutolsó, 570 körüli veret alapján a földbe kerülése 600 körülre valószínűsíthető. Összhangban van ezzel a szegvári síregyüttes kronológiája is, mivel az itt előkerült medaillonok az avarság első, honfoglaló generációjával került a Kárpát-medencébe.

A lemezes melldíszek

Az igen finom kivitelű, granulációt és csavart drótot utánzó, préselt elektronkorongok funkciójának meghatározása – a medaillonokhoz hasonlóan – bizonyos mértékig a mellkast ért állatbolygatás miatt bizonytalan. A sírban megfigyelt helyzetük szerint legvalószínűbb, hogy a közepén záródó felsőruha két szegélyét díszítették és fogták össze.

Az ezüst hátlaplemezek alapján joggal feltételezhetjük, hogy e korongdíszek fibulák lehettek. A II/13. ábrán látható tárgy a fibula tőtartójának töredékeként határozható meg. Feltehetően hosszú használat során a túszerkezet tönkrement, s nem volt, aki megjavítsa. Ezért a hátsó lemezeket két helyen átütötték (II.t.12.), és ezek segítségével felvarrták a ruhára. Valószínű, hogy két, az előzőekben már említett bronzhurokkal kapcsolták össze őket. Ez magyarázza, hogy a négy bronzhuzal körül az egyik kampóját miért csavarták el 90 fokkal. Egy másik kampóval párban lehetővé tette a két – ruhára felvarrt és ezáltal mereven rögzített – korongfibula összekapcsolását. A másik két bronzhurok használatához a nyaklánc összekapcsolásánál erre nem volt szükség.

A korongdíszek használatának változására jó példa Deszk H. temető 16. sírjának korongja⁵⁴, melyet eredetileg – az ásató Móra Ferenc feljegyzése szerint – vékony, meg nem menthető aranyfüst borított. Ez a darab is korongfibulának készülhetett, de az idők során tönkrement és ekkor a hátsó bronzlemezét (amely feltehetően másodla-

⁵² Sztancev, Sz.P. 1957.127-129.

⁵³ Kropotkin, V.V. 1962.

⁵⁴ Kürti Béla 1983.181.

gos) hat helyen átlukasztották, hogy felvarrhassák a ruhára. Későbbi viseleti formát jelez a hátlapra forrasztott bronzfül, amelynek segítségével már nyakba függesztve viselték. A Deszk G. 31. sírból ismert lemezdíszek⁵⁵ egy harmadik használati módot engednek feltételezni a függesztőfülükbe illesztett bronzcsövecskékkel. Részletesebb információ híján csupán említésből tudunk a Deszk L. 5. sír és a mokriini korongdíszekről.⁵⁶

A szegvári-deszki-mokriini korongos díszek (eredetileg korongfibulák) a Tiszántúl egy viszonylag kisebb területén, a Tisza bal partját kísérő sávban kerültek elő a Körös-től az Arankáig. Kapcsolataik több szálon és több irányban találhatók.

Földrajzilag a legközelebbi a Szentés-Nagyhegy 20. szarmata női sírból előkerült korongdísz töredéke,⁵⁷ amely díszítésében a deszkiekre emlékeztet (kalászminta), de kiviteli minőségében a szegvári darabokhoz hasonló. Egyes keszthelyi korongfibulák előlapját díszítő kalászminta⁵⁸ erősen emlékeztet a Deszk H. 16. sír korongjára, ill. a nagyhegyi töredékre, bár ez utóbbi jóval igényesebb, finomabb kidolgozású darab. Hasonló kalászminta látható a Kamuntáról származó és az Ermitázsban őrzött korongdísz felületén.⁵⁹ A publikáció alapján biztosan nem dönthető el, de feltételezhető, hogy ez a darab szintén korongfibula. Földrajzilag és a díszítését illetően egyaránt a legtávolabbi párhuzamok az ufai 3. sír korongdíszei.⁶⁰ Az üvegbetéttel és granulációval díszített korongfibulák az általunk ismertek közül a legigényesebb darabok. E távolinak tűnő analógia jogosságát a mindkét helyen előkerült medaillonok erősítik meg.

E korongos díszek származását kétségtelen bizánci területen kell keresnünk, előzménynek pedig a bizánci korongfibulákat tarthatjuk. Készítési helyük minden bizonnyal a Fekete-tenger parti bizánci városok műhelyei. Mivel a préselési technika a bizánci birodalom keleti felében a 6. század második felében vált általánossá *korongjaink készítésének az ideje valószínűleg a 6. század harmadik negyede*. Ez alól kivételt képeznek a szentes-nagyhegyi és az ufai korongfibulák, mivel az előbbi trébeléssel készült a 3. században⁶¹, az utóbbi korábbi a szegvári daraboknál, a század első felére, annak közepére keltezhető. Északra kerülésük egyidős a sír többi mellékletével, a 6. század harmadik negyede.

Közel egyidőben és hasonló okok miatt kerültek északra az ufai ékszerek és nyugatra a szegvári díszek. A közös ok az avar vándorlás által kiváltott népmozgás.

---

⁵⁵ Awarén 1985.31.

⁵⁶ Kürti Béla 1983.183.

⁵⁷ Párducz Mihály 1956.XVIII.t.3. Köszönettel tartozom Bóna Istvánnak hogy felhívta a figyelmemet a ma már meg nem lévő tárgyra.

⁵⁸ Lipp Vilmos 1884.

⁵⁹ Uvarova P.Sz. 1900.

⁶⁰ Ahmerov R.B. 1951.127.

⁶¹ Párducz Mihály 1956.

A lábbeli veretek

A bokák környékén előkerült ezüstveretek és csatok hasonló sorsra jutottak, mint a mellkas díszei, állatjázat bolygatta meg őket. Ez nemcsak a rekonstrukciót nehezíti meg, hanem a veretek egy részét tönkre is tette. Az ezüstlemezből préselt ónbetétes veretek egyébként is igen rossz megtartásúak. Ritka előfordulásukat ez is magyarázza. A szegvári lábbeliveretek a kárpát-medencei avar leletanyagban nem párhuzam nélküliek, a hajdúszoboszlói⁶², mandjelosi/nagyolaszi⁶³ ezüstöntvények mellett jelzi ezt a Szentes-Sárgaparttól előkerült bronzlemezke⁶⁴, amely formára teljesen megegyezik a szegvári (V.t.4.) és a hajdúszoboszlói veret hátlemezével. A lábbeli szíjzatatának veretekkel történő díszítése nem túl gyakori. Egy változatát Előszállás-Bajcsihegyről ismerjük, ahol „A lábfejen két sírban bronz, illetve ezüst gombokat, az egyikben ezüst csatot is találtunk, ezek kétségtelenül a lábbelihez tartoztak.”⁶⁵ Egy másik típus lehet a Szegváron előkerült, ahol préselt ezüst lemezekkel díszítették a lábbeli szíjzatatát.⁶⁶

Nem teljesen ismeretlen a megelőző időszak leletanyagából a fémmel díszített lábbeli. Nemrég sikerült meggyőző módon azonosítani a szarmata lábbeli szíjzatatának fémvereteit és rekonstruálni annak szerkezetét.⁶⁷

Itt csupán két verettípus bemutatására vállalkozom a szegvári 1. sír leletei közül.

1. *Háromágú szíjelosztó.* A bolygatás miatt csupán az egyik ilyen veret rekonstruálható, míg a másik hasonló funkciójú darab a meglévő felszerelőpánt alapján feltételezhető. Díszített előlapjának töredékeit a szórvány ezüstlemezek között kell keresnünk. (IV.t. 10.)

E háromágú szíjdísz legközelebbi analógiáit már említettük. Amíg a Szentes-Sárgaparton a felszerelőlap alapján csupán feltételezhetjük meglétét, addig a hajdúszoboszlói darabokról – a szegváriak ismeretében – biztosan állíthatjuk, hogy lábbeliveretek voltak.

E verettípus párhuzamai keleten igen nagy területen terjedtek el, amelyen belül kisebb-nagyobb elkülöníthető csoportok figyelhetők meg. A (tág értelemben vett) ukrainai csoportot Hrisztoforovka⁶⁸, Belozerka⁶⁹ és egy ismeretlen lelőhely⁷⁰ képviseli. Belozerka földrajzi értelemben már kapcsolódik a déli csoporthoz, amely a Fekete-tenger partvidékét és a Kaukázust jelenti. Ide tartozik Szkalisztoje⁷¹, Kerics⁷², Cibili-

---

⁶² Fettich Nándor 1937.

⁶³ Ercegovic – Pavlovic S. 1973-74.

⁶⁴ Közöletlen, Szentes, Koszta J. Múzeum Itsz.: 55. 66. 1.

⁶⁵ Fitz Jenő 1958.18.

⁶⁶ Lásd Somogyi Péter e kötetben publikált dolgozatát.

⁶⁷ H.Vaday Andrea – Kulcsár Valéria 1984.

⁶⁸ Rutkovszkaja L.M. 1979. 342.

⁶⁹ Skadovskij, G.L. 1897. 106.

⁷⁰ Somogyi Péter 1987.129.

⁷¹ Ajbabin, A.I. 1982. 167., 181.

⁷² Fettich Nándor 1951 XLVI.t.6.

um⁷³, Mokraja Balka⁷⁴, Kamunta⁷⁵, Pjatyigorsz⁷⁶, ahonnan az ismertté vált veretek a legszélesebb skálát mutatják.

Az északi csoportot nagyjából Baskiria területének lelőhelyei alkotják: Ufa⁷⁷, Novo Turbaszli⁷⁸, Kusnarenkovo⁷⁹, s talán ide kapcsolható Zarajszk⁸⁰ is.

A szegvári sírhoz több szempontból is kitűnő párhuzamot találunk Dél-Ukrajnában. Az Ingul folyó mentén, Hrisztoforovkán, a 7. kurgán 7. sírjából került elő két darab háromágú öntött ezüst szíjelosztó.⁸¹ A publikáció az általa övveretnek meghatározott darabokon kívül bemutat egy olyan háromszög alakú lemezt, amely ismert a szegvári sírből, Szentes-Sárgaparttól és a hajdúszoboszlói veretek hátoldaláról. Ezen kívül a később tárgyalandó halfarkas veret és a szegvári sír edényének kitűnő párhuzama került elő ebből a temetkezésből. Az Ingul folyó dnyeperi torkolata közelében, Belozzerka 14. kurgánjából hasonló öntött ezüst szíjelosztó került elő a sípcsont környékéről.⁸² Pontosabb lelőhely megjelölés nélkül előkerült szíjelosztókat ismerünk Ukrajna területéről.⁸³ A déli csoporthoz tartozó Szkalisztoje temető három sírjából, a 321., 381., és a 422. sírből kerültek elő szíjelosztók.⁸⁴ E típus legdíszesebb, kőbetétes, granulációval díszített példánya Kercsről ismert. A legteljesebb hitelesen feltárt és kiválóan dokumentált ezüst lábbelivereteket egy cibiliumi kettős sírből ismerjük.⁸⁵ A Kaukázus északi előteréből Mokraja Balkáról és Kamuntáról tettek közzé e verettípushoz köthető példányokat.⁸⁶ Ez utóbbi helyről ismert darabok az eddigiektől és egymástól is részben eltérő kivitelűek és díszítésűek, amennyire az illusztrációk alapján megítélhető. A többi csoporttól eltérően az innen származó példányok lemezesek, esetleg préseltek. E verettípust lábbeli szíjelosztójának határozhatjuk meg. Erre utal viszonylag kis méretük, hogy többnyire párosan kerülnek elő, valamint alátámasztják ezt az elképzelést a cibiliumi szerencsés, ill. a szegvári kevésbé szerencsés megfigyelések. E mellett használhatták öv- vagy lószerszámveretként is, bár erre biztos, hiteles megfigyelés még nincs. Anyaguk bronz vagy ezüst a kercsi arany példány kivételével. A legtöbbje kéregöntéssel készült, de feltehető, hogy a kamuntai és a Novo Turbaszli-i veretek lemezes példányok. Ilyen szempontból egyedülálló a szegvári darab a maga préselt kivitelezésével.

---

⁷³ Voronov Ju.N.-Senkao N.K. 1982.159.

⁷⁴ Afanaszjev G.E. 1979.44.

⁷⁵ Uvarova P.Sz. 1900.

⁷⁶ Runic A.P. 1979.241.

⁷⁷ Ahmerov R.B. 1951.132.

⁷⁸ Mazsitov H.A. 1964.107.

⁷⁹ Gening V.F. 1972.255.

⁸⁰ Posta Béla 1905. 541 Bóna István 1982-83.126.

⁸¹ Lásd 68.j.

⁸² Lásd 69.j.

⁸³ Somogyi Péter 1987.129.

⁸⁴ Lásd 71.j.

⁸⁵ Lásd 73.j.

⁸⁶ Lásd 75.j.

A szakirodalomban e verettípust a Kaukázus északi előterében a 6. század második felére és a 7. század első negyedére, Baskiriában a 6. század második felére, 7. század első felére, Kelet-Grúzia területén a 7. század első felére kelteznek.⁸⁷

2. *Ún. halfarkas veretek.* Az itt tárgyalt leletek közül a leggyakoribb – közel 30 különböző lelőhelyről ismert – az ún. halfarok alakú veret. Legközelebbi analógiája földrajzi értelemben a mandjelosi lovassírból előkerült öntött példány, melynek funkcióját nem ismerjük, mivel szórványként került a múzeumi gyűjteménybe.⁸⁸ E típus eddigi ritka előfordulását részben az magyarázza, hogy az ezüstlemezből préselt veretet „megeszti” az ónbetét, ezért megfigyelése és dokumentálása igen nehéz.

Formáját és díszítését tekintve kiváló párhuzama ismert Szultanovszkoje⁸⁹, Mzkhet⁹⁰ és Csufut-Kale⁹¹ egy-egy sírjából, ill. a Vlagyimirov gyűjteményből.⁹² Az itt említett veretet az alsó és felső részen csupán bemélyített vagy áttört téglalaphoz közeli formával díszítették. A már említett mandjelosi példány egy másik változatot képvisel, ahol a veret felső – nagyobbik – részét díszítő áttörést 2-2 ponttal vagy lyukkal bővítették. Ez a változat ismert Kercsről⁹³, Pantikapeion 31. sírből⁹⁴ (övveretként), Mokraja Balka egyik temetkezéséből⁹⁵ és Baskiria területéről a Lagerevszki kurgánból.⁹⁶

A felszerelő fülek alapján bizánci készítményként értékelhetőek a szuuk-szui⁹⁷ és a verhnye-ecserai⁹⁸ darabok, ahol a két kerek áttörés az alsó, pajzs alakú tagon is megjelenik. Szinte átmeneti változatnak tűnik az a díszítési megoldás, ahol a két középső áttörés eltűnik és a veret felületét arányosan elosztva 2-2-2 lyuk díszíti. Ilyet ismerünk Kercs⁹⁹, Gyurszó¹⁰⁰, Manyak¹⁰¹, Pjatyigorsz¹⁰², Zarajszk¹⁰³, Kusnarenkovó¹⁰⁴, Hrisztovorovka¹⁰⁵, Kruca¹⁰⁶ lelőhelyekről.

E veret sajátos változata, ahol a felsőrészt csupán 2-2 lyuk vagy pont díszíti. Ilyen ismert a Turfáni-medencéből Kucsárol¹⁰⁷, Kazahsztán területéről¹⁰⁸ és Baskiriából.¹⁰⁹

---

⁸⁷ Kovalevszkaja 1972.

⁸⁸ Ercegovic-Pavlovic, S. 1973.4.

⁸⁹ Otcset 1900.49-53.

⁹⁰ Otcset 1902. 91-97.

⁹¹ Kropotkin 1958. 215.

⁹² Posta Béla 1905. 565.

⁹³ Zaceszkaja 1990.

⁹⁴ Blavatskij V.D. 1955.86.

⁹⁵ Afanaszjev G.E. 1979.46.

⁹⁶ Mazsitov H.A. 1981.22.

⁹⁷ Rusu, M. 1959.

⁹⁸ Voronov Ju.N. – Bgazsba O.H. 1979.69.

⁹⁹ Artamonov 1962.

¹⁰⁰ Dimitriev A.V. 1982.100.

¹⁰¹ Mazsitov H.A. 1981.15.

¹⁰² Runic A.P. 1979.241.

¹⁰³ Posta Béla 1905. 543.

¹⁰⁴ Gening W.F. 1972. 255.

¹⁰⁵ Rutkovszkaja L.M 1979.342.

¹⁰⁶ ú. o.

¹⁰⁷ Stein Aurél 1928.CXI.t.

Legkésőbbi és helyi készítésűnek tarthatók azok a veretek, melyek a nevolinói temető több sírjából is előkerültek.¹¹⁰

Ezek a veretek díszítés nélküliek és formájuk, arányuk is más az eddig tárgyaltakhoz képest.

A halfarkas veret a Kaukázus területén és a Pontus vidékén került elő eddig legnagyobb számban. E verettípus megjelenését, s talán egyik legkorábbi előfordulását a Csufut-Kale-i 34. sír I. Justinianus pénze a 6. század közepére, harmadik negyedére keltezi.¹¹¹ Az eddigi adatok alapján az látszik legvalószínűbbnek, hogy a Pontustól terjed el. Míg a közép-ázsiai megjelenését a távolsági kereskedelemmel, addig az északi: baskiriai és a nyugati: kárpát-medencei előfordulásukat inkább népmozgással magyarázhatjuk.

E veretek egy olyan anyagi kultúra részét képezik, amelyet összetettsége miatt több elnevezéssel is illettek. Használták rá a martinovkai kultúra, a maszkos veretek köre, tamgás, ill. heraldikus veretek és a pont-vonással díszített veretek elnevezést is. Részletes tipológiai és kronológiai feldolgozása még várat magára.

Fettich Nándor már a 30-as években helyesen ismerte fel, hogy a hajdúszoboszlói lelet a martinovkai kultúra köréhez tartozik.¹¹² Következtetése, hogy a martinovkai kultúra kisugárzása kelet fele óriási volt, nem állta ki az idők próbáját. Egyetérthetünk Kovrig Ilona megállapításával, miszerint e kultúra veretei a préselt díszítményekkel együtt inkább a Pontus északi területein és a Kaukázus előterében kerülnek elő.¹¹³ Hasonló megállapításra jutott Kovalevszkaja V.B. is, aki a maszkos veretek eredetét keresve a Kaukázus területét jelölte meg.¹¹⁴

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a szegvár-oromdűlői 1. sírban megfigyelt temetkezési rítus, a részleges állattemetés a Kárpát-medencén belül a tiszántúli területeken gyakoribb. E rítus keleti párhuzamait és egyben előzményeit a délorosz sztyeppén előkerült 6. századi temetkezésekben fedezhetjük fel. Az időrendi megfelelésen túl az azonos nyúzási gyakorlat is emellett szól. A szegvári női temetkezés mellékletei – pl. korongfibulák, medaillonok, lábbeliveretek stb. – egy részének is itt, a Kaukázus északi előterében, ill. a Pontus vidékén találjuk meg a legjobb analógiáit.

A temetési rítus és a régészeti leletanyag jellegzetes, keletről a Kárpát-medencébe bekerült része arra utal, hogy a szegvári 1. sírba eltemetett fiatal nő közösségét az avar vándorlás erről a területről sodorta magával.

E közösség, ill. néptörödék kárpát-medencei temetkezéseiben megfigyelhető közös jellemzőket – elfogadva és kiegészítve Csallány Dezső¹¹⁵ és Somogyi Péter¹¹⁶ összeállítását – az alábbiakban határozhatjuk meg.

---

¹⁰⁸ Említve Kürti Béla 1983. 174. A vereteket ábrázoló képekért Kürti Bélának tartozom köszönettel.

¹⁰⁹ Kovalevszkaja 1972.100.

¹¹⁰ Erdélyi István – Ojtozi Eszter-Gening W.F. 1969 XXX.t.14.

¹¹¹ Kropotkin V.V. 1958. 214.

¹¹² Fettich Nándor 1937.132.

¹¹³ Kovrig Ilona 1957.125.

¹¹⁴ Kovalevszkaja V.B. 1972.106.

¹¹⁵ Csallány Dezső 1934.

¹¹⁶ Somogyi Péter 1987.

Temetőink viszonylag kis sírszámúak, ill. kiscsoportos, magányos temetkezések. Sírjaik döntő többségének a tájolása É-, ÉK-, K-i. Az általános aknasír mellett gyakori a padkás (fülessír) és a padmalyos temetkezés. Az edénymelléklet – ha van – mindig a koponya mellől kerül elő. Az ételmellékletből a juh keresztcsontját találjuk meg szintén a koponya mellett. Ezen kívül, (sosem ételmellékletként!) általános az állatbőrös (részleges) temetkezés (ló-, marha-, juh).

A viszonylag jól elkülöníthető, jellegzetes ezüst és bronzvereteket préseléssel készítették és öv-, lószerszám-, és lábbeliveretként egyaránt használták.

Ezek kitűnő analógiáit döntő többségében a délorosz sztyeppén és a Kaukázus, ill. a Pontus vidékén találjuk meg.

Kárpát-medencei korai, első generációs sírjaikban számos keletről származó és itt már nem készített ékszer kerül elő. A fenti ismervek további bővítéséhez és finomításához, teljességre törekvő eredmények megfogalmazásához többek között a szegvári temető feldolgozása is hozzá fog járulni.

A rendelkezésünkre álló leletanyag számbevétele és azok keleti párhuzamainak összegyűjtése után remény van arra, hogy az írott forrásokban említett, a délorosz sztyeppén élő népek egyikével azonosítani tudjuk a Kárpát-medenébe betelepült egyik etnikumot.

IRODALOM

Ahmerov R.B.

1951 Ufimszkije pogrebenija VI-VIII. n.e. *Kratk. Szooobs.* 40. 125-137.

Ahmerov, R.B.

1970 Ufimiszkije pogrebenija IV-VII. vv. n.e. i.ih meszto v drevnej istorii Baskirii in.: *Drevnoszti Baskirii.* Moszkva

Afanaszjev, G.E.

1979 Hronologija mogilnyika Mokraja Balka. *Kratk Szooobs* 158. 43-51.

Ajabin A.I.

1982 Pogrebenia konca VII-pervoj polovini VIII v. v Krimu. in: *Drevnoszti epohi velikogo pereszelenija narodov V-VIII vekov.* Moszkva 165-192.

Artamonov M. I.

1962 *Istoria Kazar Leningrad.*

Awaren

1985 *Awaren in Europa. Schartze eines asiatischen Reitervolkes 6-8. Jh. Nürnberg*

Bálint Csanád

1978 *Vestiges archeologiques de l'époque tardive des Sassanides et leurs relations avec les peuples des steppes.* *Acta ArchHung* 30. 174-212.

Bálint Csanád

1983 *Az avarok és honfoglaláskor bizánci vonatkozásainak régészeti kutatása Magyarországon 1970-1980 között AntTan.* XXX. 116-125.

Blavatszkij, V.D.

1955 *Rasztopi Pantikapeja v 1952 godu.* *KratkSzooobs.* 58,73-87.

Bóna István

1974 *A középkor hajnala.* Budapest

- Bóna István*
1979 A Szegvár-sárpoldali lovassír. Adatok a korai avar temetkezési szokásokhoz. ArchÉrt 106. 3-32.
- Bóna István*
1982-83 A XIX.század nagy avar leletei. SZMMÉ, 81-160.
- Bóna István*
1986 Daciától Erdőelvéig. A népvándorlás kora Erdélyben (271-896) in.: Erdély története I. szerk. Makkai László-Mócsy András
- Bóna István*
1990 Beitrage zum asiatischen Ursprung der awarenzeitlichen partiellen Pferdebestattungen. WMMÉ XV. 113-123.
- Chantre, E*
1887 Recherches anthropologiques dans le Chaucase III. Paris-Lyon
- Csallány Dezső*
1933 A kunszentmártoni avarkori ötvössír Szentés
- Csallány Dezső*
1934 A Szentés-lapistói népvándorláskori sírlelet Dolg. IX-X.206-214.
- Csallány Dezső*
1958 Szabolcs-Szatmár megye avar leletei. JAMÉ I. 31-87.
- Csallány Dezső*
1961 Archäologische Denkmäler der Gepiden in Mitteldonaubecken. Arch.Hung38.
- Csallány Gábor*
1939 A Szentés-derekegyházi népvándorláskori sírlelet. FA 1-2. 116-119.
- Derevjanko E.I.*
1988 Baraba v tjurszkoje vremja, Novoszibirszk
- Dimitriev A.V.*
1982 Rannyeszrednyevekovie fibuli in mogilnyika na r. Gyurszo. in. Drevnoszti epohi velikovo pereszelenija narodov V-VIII.vekov. Moszkva 69-107
- Ercegovic-Pavlovic, S.*
1973-74 Avarszki konjanyicski grob iz Mandjelossza. Starinar 107-113.
- Erdélyi István-Ojtozi Eszter-Gening W.F.*
1969 Das Graberfeld von Newolino. ArchHung XLVI.
- Fettich Nándor*
1926 Az avarkori műipar Magyarországon. ArchHung.I.
- Fettich Nándor*
1937 A honfoglaló magyarság fémművészete. ArchHung 21.
- Fettich Nándor*
1943 Győr története a népvándorlás korában. Győr
- Fettich Nándor*
1951 Régészeti tanulmányok a késői hun fémművéség történetéhez. ArchHung XXXI.
- Fettich Nándor*
1953 A Szeged-nagyszéksői hun fejedelmi sírlelet. ArchHung 32.
- Fitz Jenő*
1958 Régészeti kutatások Fejér megyében. István Király Múzeum Közleményei B. sor.15.sz.
- Garam Éva*
1978 Angaben zu den archeologischen und historischen Fragen der Mittelawarenzeit. in: Problemi seobe naroda u Karpatskoj kotlini
- Garam Éva*
1988 A Mautner gyűjtemény granulációdíszes koraavar kisszívvege. FolArch. XXXIX. 159.-172.

- Gening, V.F.*
1972 Juzsnoje Priuralje v III-VII. vv. n.e. (problema etnosza i jevo proiszhozhgyenyija) in: Problemi arheologii i drevneye isztorii Ugrov. Moszkva 221-295.
- Golgyina R.D.*
1979 Hronologija pogrebalnih kompleksov rannyevo srednyevkovja v Verhnyem Pri-kamje. *KratkSzoobs* 158. 79-90.
- Heikel, J.H.*
1918 Alterümer aus dem Tale des Talas in Turkestan. Helsinki
- Horedt, K-Protase, D.*
1972 Das zweite Fürstengrab von Apahida. *Germania* 50. 174-220.
- Kovács István*
1913 A mezőbánci ásátások. *Dolg.* 4. 265-429.
- Kovalevszkaja V.B.*
1972 Baskirija i Jevrazijszkije sztyepi IV-IX.vv. (po matyerialam pojasznih naborov) in: Problemi arheologii i drevneye isztorii Ugrov. Moszka, 95-117.
- Kovrig Ilona*
1957 Kora-avarkori sírok Törökbálinton. *FA IX.* 119-133.
- Kropotkin, V.V.*
1958 Iz Isztorii srednyevkovovo Krima (Csufut-Kale i voprosz o lokalizacii goroda Fulli) *SA XXVIII.* 198-218.
- Kropotkin, V.V.*
1962 Kladi vizantyjszkih monet na tyerritorii SSSR, *SA.* 1.
- Kubyshev A.I.*
1980 Raboty Chersonskoj Ekspedicii. *AO* 292
- Kürti Béla*
1983 Az avarok kora. in. *Szeged története I.* 162-207.
- Lipp Vilmos*
1884 A keszthelyi sírmezők
- Marosi Arnold-Fettich Nándor*
1936 Dunapentelei avar sírleletek. *ArchHung* 18.
- Mazsitov H.A.*
1964 K izucsenija arheologii Baskirii i tisjacsetitja nasej eri *ArhEthBask.* II.
1981 Kurgani juzsnovo Urala VIII-XII. vv. Moszkva
- Mesterházy Károly*
1987 Korai avar részleges lovastemetkezések Ártándról és Biharkeresztesről. *FA XXXVIII.* 219-245.
- Nagy Margit*
1983 A gepidák kora. *Tárgyi hagyatékuk.* in: *Szeged története I.* 160-164.
- Párducz Mihály*
1956 Beiträge zur Geschichte der Sarmaten in Ungarn im II. und III. Jahrhundert. *Acta ArchHung VII.* 139-182.
- Posta Béla*
1905 Régészeti tanulmányok az Oroszföldön II. Budapest
- Rosner Gyula*
1975-76 A Szekszárd-Bogyiszlói úti avar temető ló- és lovastemetkezései. *SzBBÁMÉ VI-VII.* 79-110.
- Runic A.P.*
1979 Rannyeszrednyevkovie szklemi pjatyigora. *SA* 4. 232-247.
- Rusu M.*
1959 Pontische gürtelschallen mit adlerkopf (VI-VII. Jh.u.z.) *Dacia* III.

Rutkovszkaja L.M.

1979 Arheologicseszkije pamjatnyiki IV-VI vv. v rajonye Kremencsugszkovo morja (Ukraina) SlovArch XXVII-2 317-361.

Salamon Ágnes – Erdélyi István

1971 Das völkerwanderungszeitliche Graberfeld von Környe. Stud.Arch. V.

Sinicyn,

1959 Arheologicseszkije issledovanyija Zavolzsszkovo otrjada 1951-55 gg. MIA 60

Slabe, M.

1973 Dravljje – A cemetery from the time of the great migrations. in.: Actes du VIII congress international des sciences prehistoriques et protohistoriques.

Somogyi Péter

1987 Typologie, Chronologie und Herkunft der Maskenbeschläge zu den archaologischen Hinterlassenschaften osteuropäischer Reiterhirten aus der pontischen Steppe im 6. Jahrhundert. ArchAust. 71.121-154.

Stein Aurél

1928 Innermost Asia III. Oxford

T Szőnyi Eszter – Tomka Péter

1985 Győrszentiván-Söprőshegy: későrómai és kora Árpád-kori temető. ComArchHung 97-123.

Sztancsev, Sz.R.

1957. Novij pamjatnyik rannyej bolgarszkoj kulturi. SA XXVII. 107-132.

Tomka Péter

1986/a A Szyepei temetkezési szokások sajátos változata. A hun halotti áldozat. Arrabona 22-23. 35-36.

Tomka Péter

1986 Der hunnische Fürstenfund von Pannonhalma. Acta ArchHung 38. 423-488.

Török Gyula

1954 Kora avar sírok Mórán. ArchÉrt 81. 54-60.

Uvarova, P.Sz.

1900 Mogilnyiki szevernovo Kavkaza. Materiali po Arheologii Kavkaza VIII. Moskva

H Vaday Andrea – Kulcsár Valéria

1984 K voproszi o tak nazivajemih szarmatszkih prjazskah. ActaArchHung XXXVI. 239-261.

Voronov, Ju.N. – Bgazsba, O.H.

1979 Novije matyeriali VII.v. iz mogilnyikov Abhazii. KratkSoobs 158. 67-71.

Voronov Ju.N. – Senkao N.K.

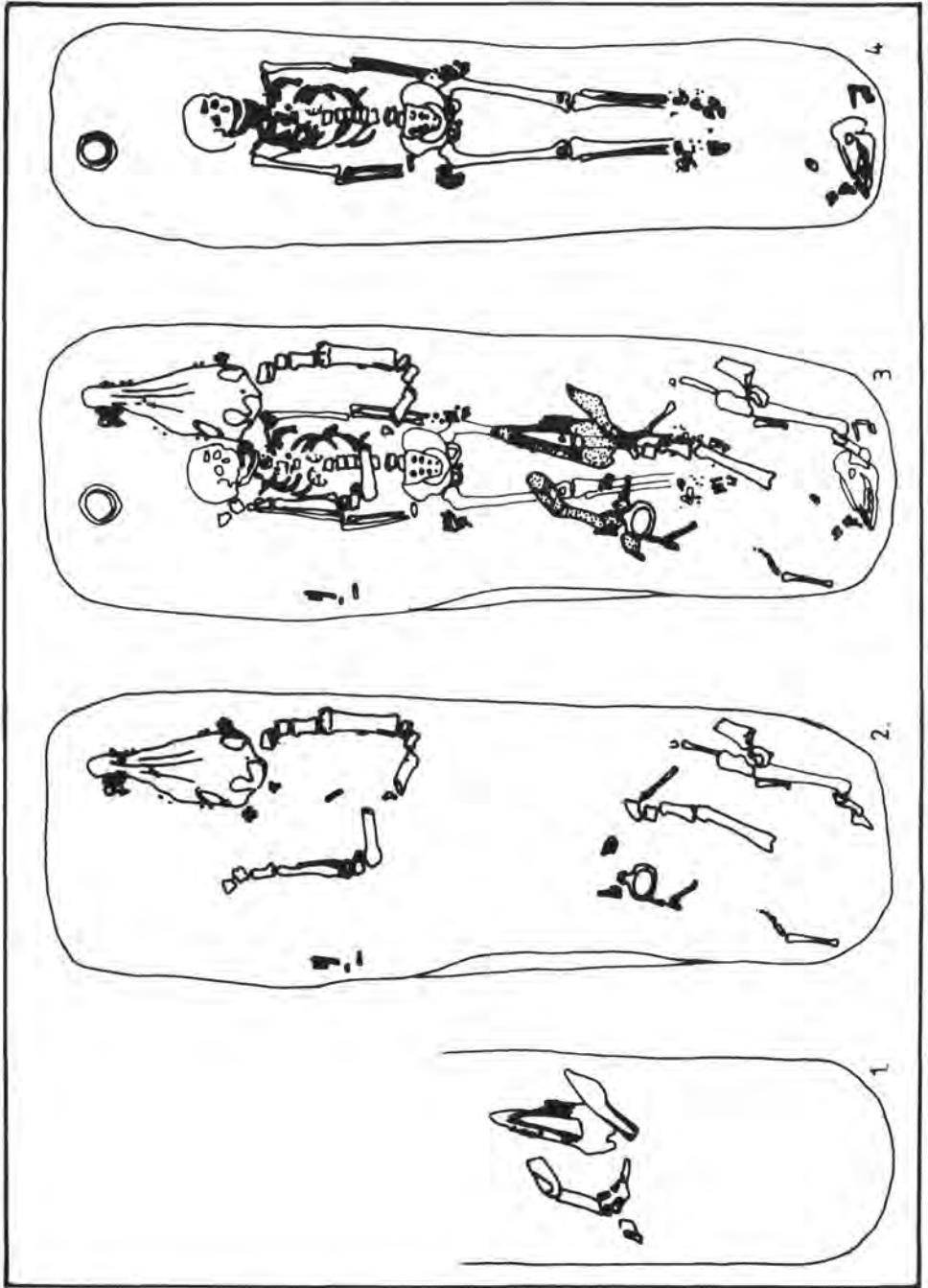
1982 Vooruzsenyie voinov Abhazii IV-VII vv. in: Ambroz A.K. – Erdélyi István: Drevnosztyi ephi pereszelenyija narodov. V-VIII vekov Moskva 121-165

Werner, J

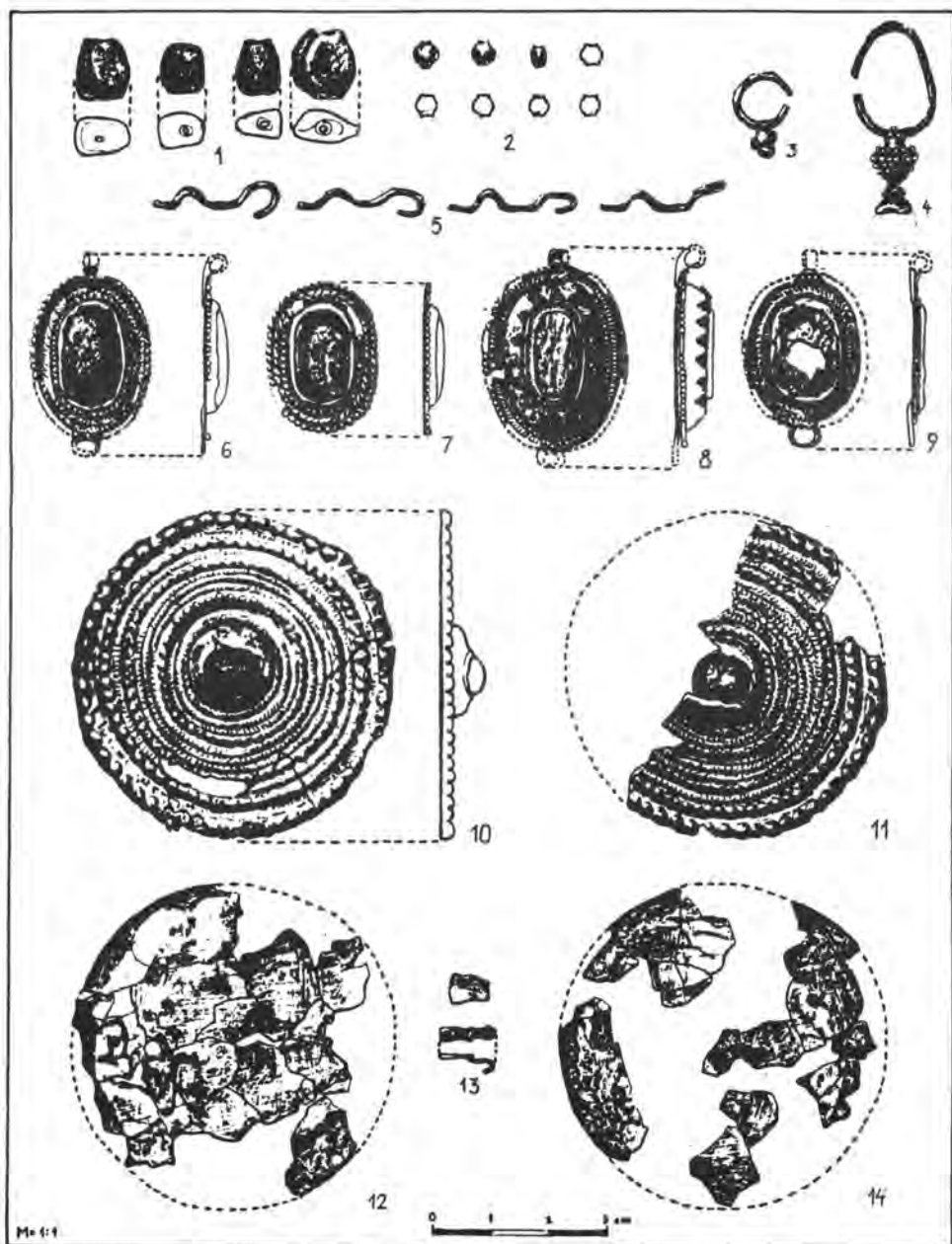
1962 Die Langobarden in Pannonien. München.

Zaseckaja I.P.

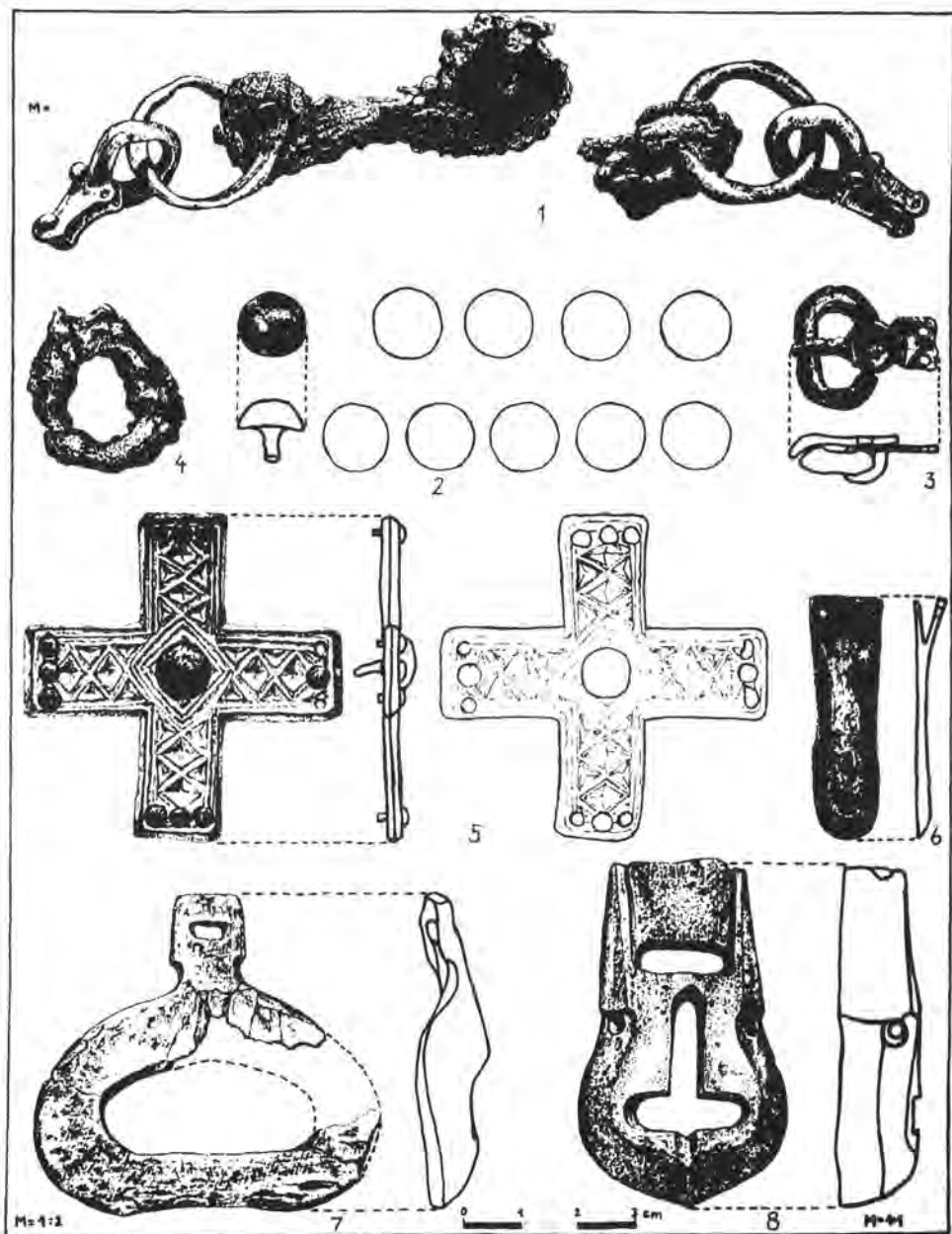
1990 Otnositelnaja hronologija sklepov pozdneanticsnogo i rannesrednevekovogo Bosporskogo nekropolja (konec IV-nacsalno VII.v) Arheologija. Kiev.

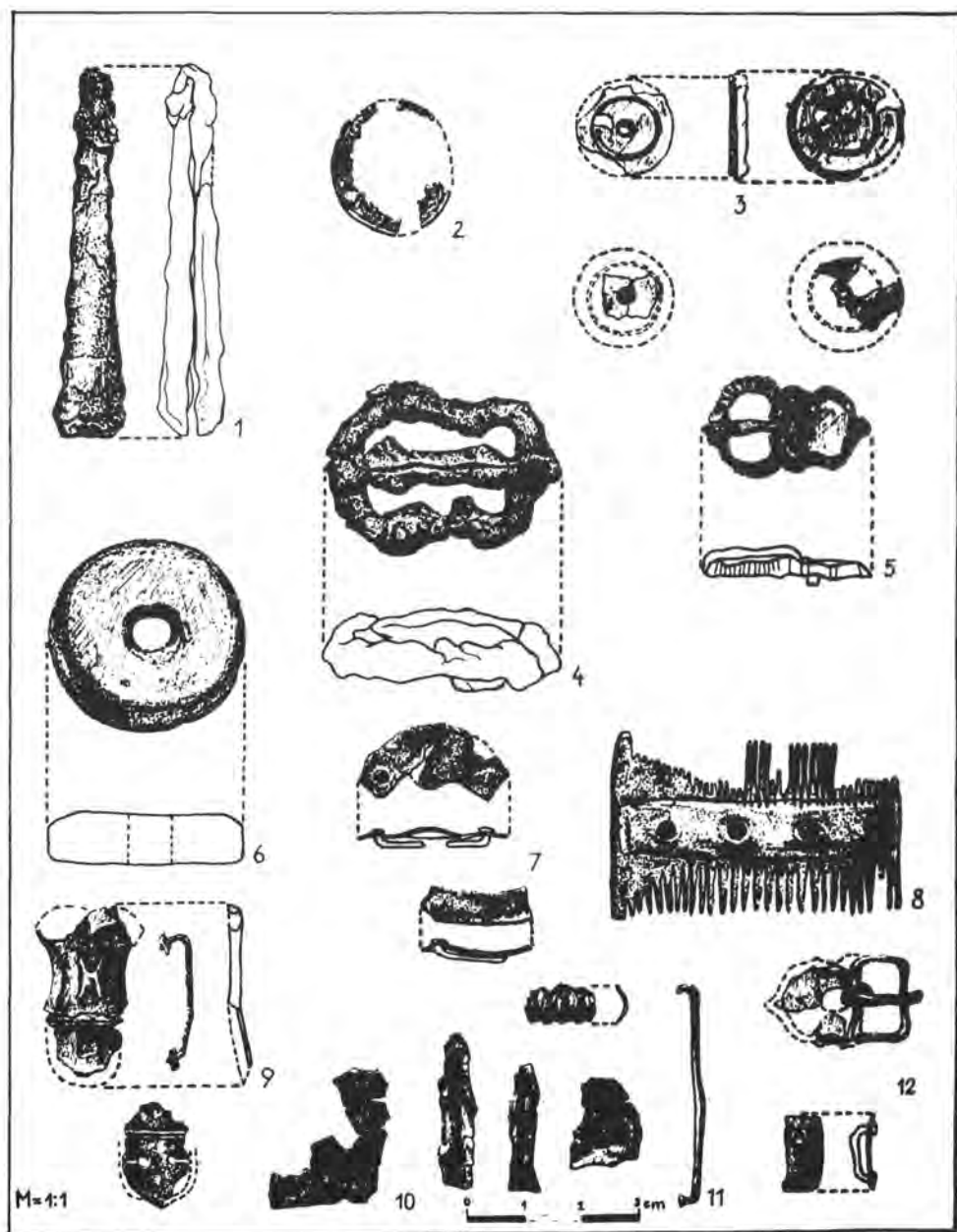
I. tábla

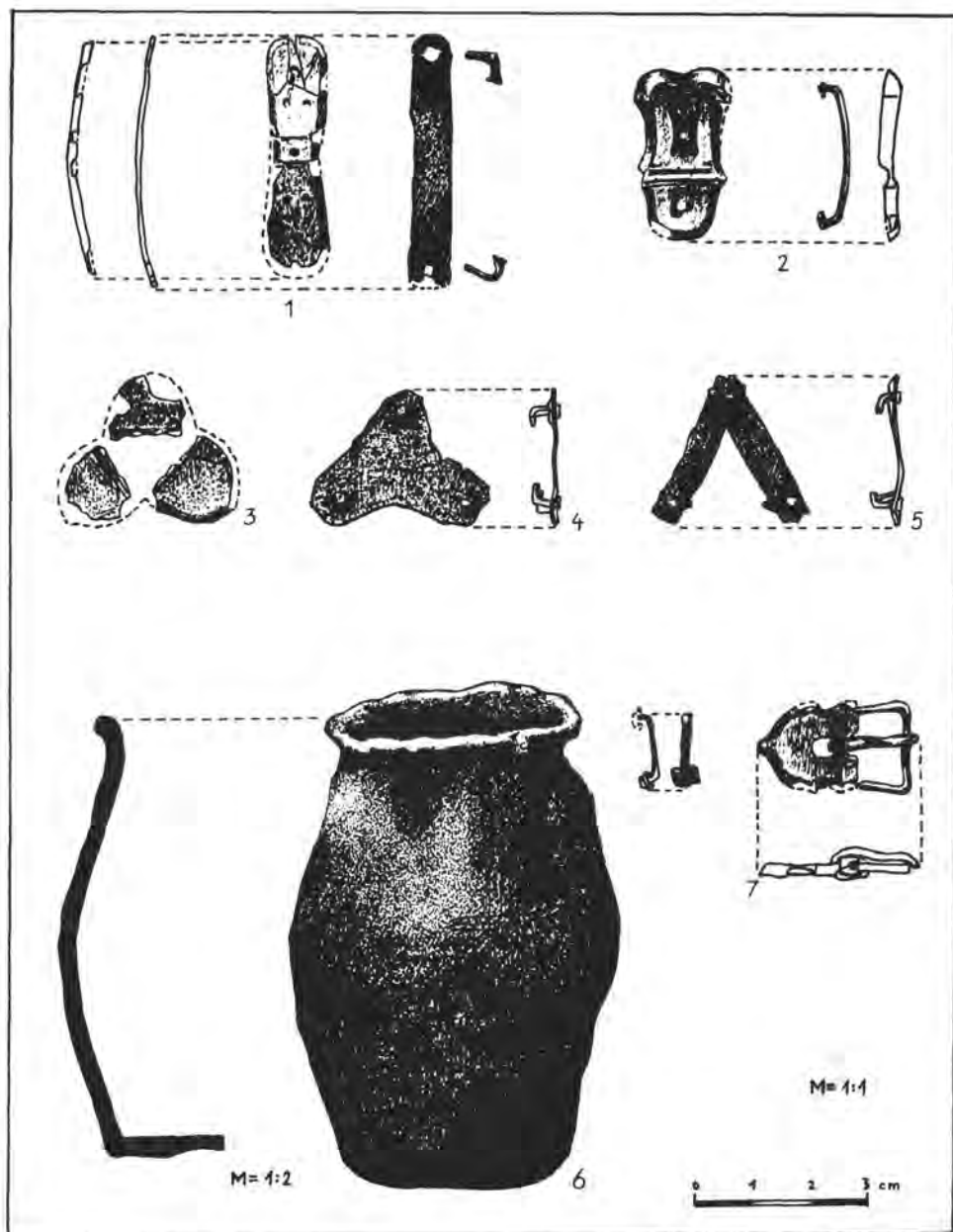
III. tábla

II. tábla

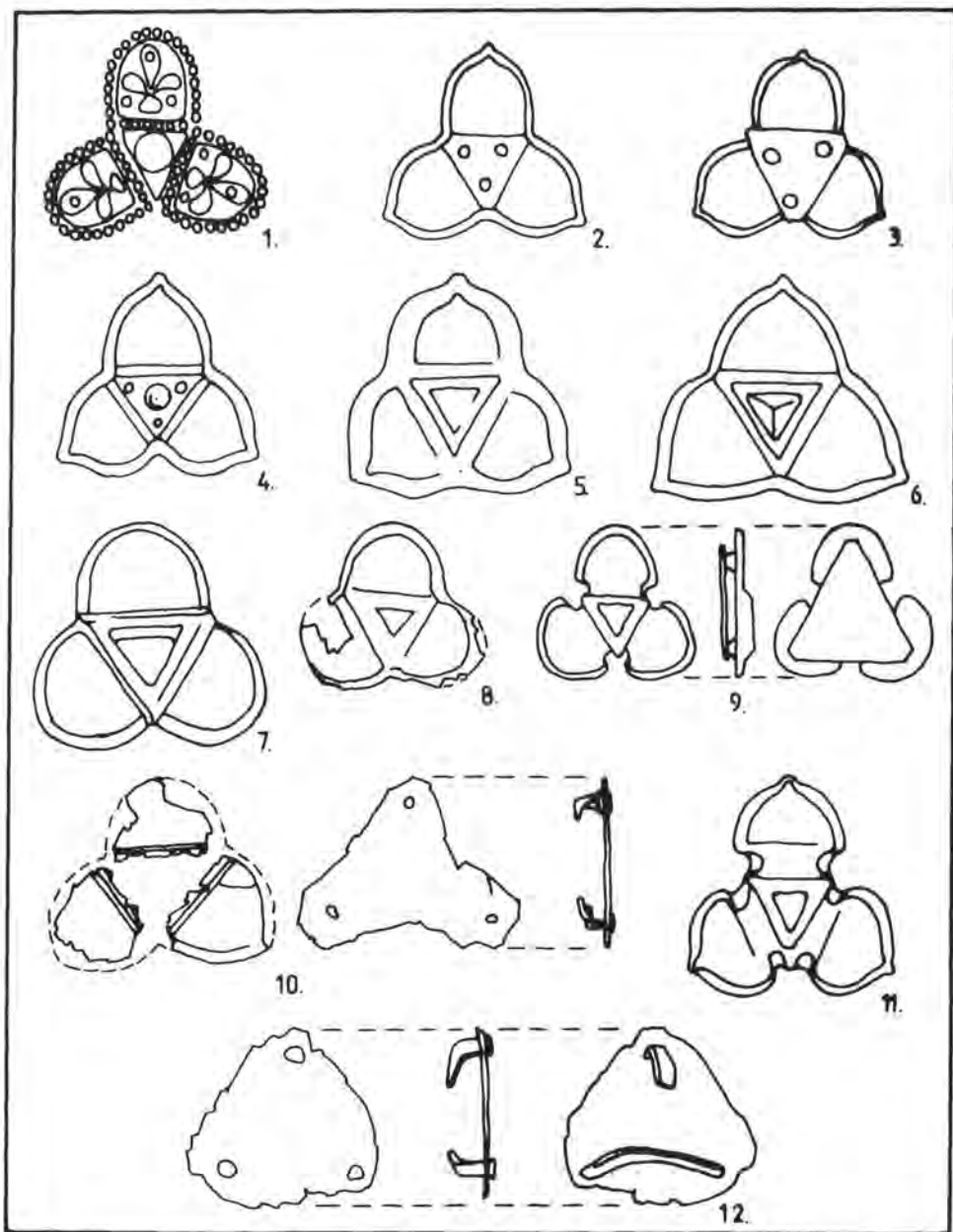

IV. tábla

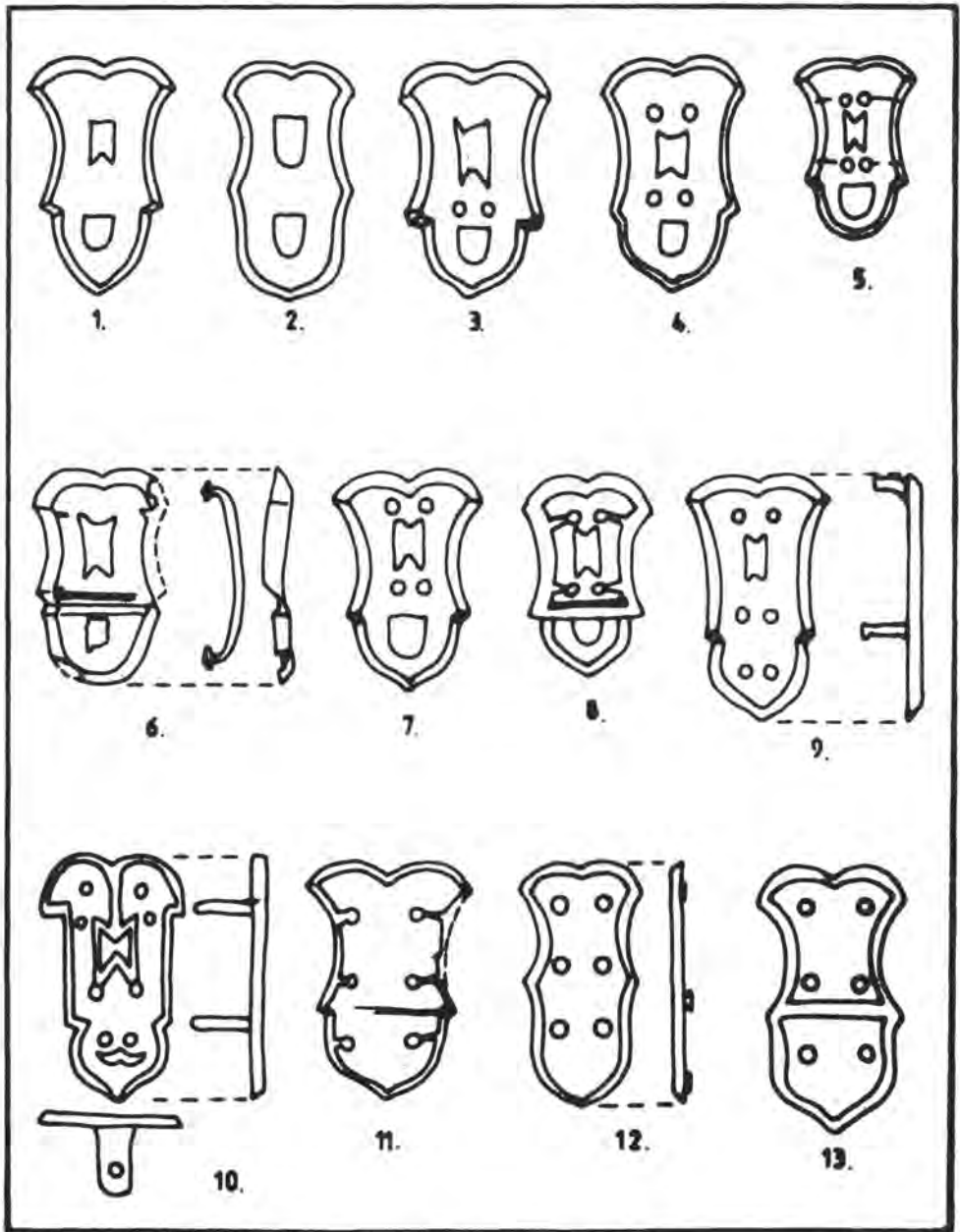

V. tábla

VI. tábla: 1. Kercs, 2. Belozerka, 3. Ufa, 4. Cibilium, 5. Kamunta, 6. Krim, 7. Zarajszk, 8. Novo Turbaszli, 9. Ukrajna, 10. Szegvár-Oromdűlő, 11. Hajdúszoboszló, 12. Szentés-Sárgapart

VII. tábla: 1. Szultanovszkoje, 2. Csufut-Kale, 3. Vlagyimirov gyűjt., 4. Kercs, 5. Pantikapeion, 6. Szegvár-Oromdűlő, 7. Ukrajna (MNM ideiglenes kiállításán 1990-ben), 8. Mandjelos, 9. Szuuk-Szu, 10. Vernye-Ecsere, 11. Gyurszó, 12. Ukrajna, 13. Zarajszk

DAS GRAB 1 DES FRÜHAWARENZEITLICHEN GRÄBERFELDES VON SZEKVÁR-OROMDÚLÓ

Lőrinczy Gábor

In dieser Arbeit werden das Grab 1 des frühawarenzeitlichen Gräberfeldes, dessen Freilegung seit 1980 kontinuierlich ist, und einige, sich an diese Bestattungen anschließende Themenkreise behandelt.

Das NO-SW-orientierte Grab enthielt eine Bestattung in drei Schichten. Ganz oben kamen ein Rindschädel und die Fußknochen vor. Darunter wurde eine partikulare Pferdebestattung und weiter darunter das Skelett einer ca. 16-18 Jahre alten, als mongoloid bestimmbaren Frau von leicht deformiertem Schädel freigelegt. (T.I)

Aufgrund der Analyse der Zaumriemenbeschläge der partikularen Pferdebestattung konnte die Folgerung gezogen werden, daß sie im zweiten Drittel des 6. Jahrhunderts in dem Karpatenbecken, aller Wahrscheinlichkeit nach von einem gepidischen Goldschmied hergestellt wurden und als Kriegsbeute in den Besitz dieser awarischen Gemeinschaft gelangten.

Die auf entwickelte Handwerkskenntnisse hinweisende geschnitzte Knochenschlange und der Knochenbügel, zu dem bis jetzt keine einzige Analogie bekannt ist, sind Bestandteile der vom Osten mitgebrachten materiellen Kultur der Awaren.

Die partikularen Tierbestattungen (Pferde-, Rind- und Schafbestattungen) kommen in der Frühawarenzeit innerhalb des Karpatenbeckens überwiegend jenseits der Theiß vor.

Die östlichen Parallelen und Vorbilder dieses Ritus sind bei den, auf der südrussischen Steppe freigelegten Bestattungen aus dem 6. Jahrhundert zu finden. Außer der chronologischen Entsprechung spricht auch die gleicherweise ausgeführte Schinderei (die abgeschnittene Variante) für diese Verbindung.

Die enge Beziehung zwischen den erwähnten Gebieten kann außer den ähnlichen Bestattungssitten auch durch die Frauenschmuckgarnitur bewiesen werden. Die Parallelen der einzelnen Stücke sind einzeln und in Gesamtheit im nördlichen Vorland des Kaukasus und in der Pontusgegend bekannt.

Aufgrund der behandelten mehrmaligen Übereinstimmungen ist es anzunehmen, daß die Szegvärer Gemeinschaft zu einer Volksgruppe gehört haben dürfte, die durch die awarische Wanderung von der südrussischen Steppe in das Karpatenbecken gestürzt ist.

Погребение I раннеаварского могильника Сегвар-Брёмдюля
Лёринци Габор

В статье публикуется погребение I раннеаварского могильника, исследуемого с 1980 года.

Погребение было ориентировано по направлению СВ-ЮЗ, и было трёхслойным. Сверху находился коровий череп, потревоженный бульдозером, и кости ног, под ними частичное конское погребение, под которым были найдены кости девушки 16-18 лет, со слегка деформированным монголоидным черепом. (рис. I.).

На основании анализа накладок конской узды мы определили, что они были изготовлены в средней трети 6 века в Карпатском бассейне. Накладки явились вероятно работой гелидского ювелира, и, видимо, попали во владение аваров, как трофей. Костяная пряжка, изготовленная с большим мастерством, и костяное стремя, не располагающее аналогами, являются частью материальной культуры, принесенной аварами с востока.

Раннеаварские частичные погребения животных (лошадь, крупный рогатый скот, баран) концентрируются на территориях Карпатского бассейна к востоку от Тисы. Восточные параллели и предпосылки этого обряда можно найти в погребениях 6 века в южнорусских степях. Это доказывается не только хронологически, но и на основе схожести техники обдирания шкуры (усечение конечностей).

Тесные связи этих двух территорий показывает не только погребальный обряд, но и набор женских украшений. Аналогии предметов, отдельно и вместе взятых, можно найти в северных предгорьях Кавказа и в Северном Причерноморье.

На основании перечисленных черт сходства можно предположить, что сегварские авары являлись частью народности, переместившейся в Карпатский бассейн с южнорусских степей в результате аварского переселения.